

IZPOLNJEVANJE EKONOMSKIH KRITERIJEV ČLANSTVA SLOVENIJE V EU IN EMU

Aleš Delakorda *

Povzetek:

Izpolnjevanje maastrichtskih nominalnih kriterijev je sicer nujen, a ne hkrati tudi zadosten pogoj za vzdržno sodelovanje gospodarstva v enotnem valutnem območju. V prispevku obravnavamo široko paleto indikatorjev, ki kažejo na položaj nominalne, realne in strukturne konvergence slovenskega gospodarstva z državami EMU. Ugotovimo lahko, da je večina pogojev za vstop v enotno valutno območje izpolnjena, ter da relativno usklajen proces konvergence na nominalnem in realnem področju v Sloveniji preprečuje ustvarjanje novih makroekonomskih neravnovesij. Zaradi dejstva, da Slovenija že sedaj tvori optimalno valutno področje z EMU, izguba neodvisne denarne politike kot instrumenta prilagajanja ob vstopu v to denarno integracijo ne bo povzročila velikih stroškov. Pričakujemo, da bo prav postopen in simetričen proces konvergence zagotovil, da bodo tudi neto koristi članstva v EU oziroma v EMU večje, kot bi bile v primeru izpolnjevanja določenih kriterijev konvergence na račun drugih, morda celo bolj ekonomsko utemeljenih kriterijev.

Ključne besede: Slovenija, EMU, optimalno valutno področje, konvergenca, kriteriji

Abstract:

The fulfillment of the Maastricht nominal convergence criteria is a necessary, but not a sufficient condition for a sustainable inclusion of an economy into the common currency area. In the article, a wide horizon of indicators is presented, taking into account the current stance of nominal, real as well as of structural convergence of the Slovene economy with the EMU. It may be established that the majority of common currency area entry conditions is fulfilled. At the same time, a relatively harmonised path of nominal and real convergence in Slovenia restricts the occurrence of some additional macroeconomic disequilibria. Due to the fact that Slovenia already forms an optimal currency area together with EMU, the loss of an independent monetary policy when entering EMU, will not induce additional costs. It is also expected, that a gradual and symmetric approach to convergence will ensure that net benefits of EU and EMU membership will be higher than in the case of a mere fulfilling certain criteria, while neglecting others, that may be even better grounded from the economic point of view.

Key words: Slovenia, EMU, optimal currency area, convergence, criteria

* Aleš Delakorda je zaposlen v Analitsko – raziskovalnem centru Banke Slovenije. E-mail: ales.delakorda@bsi.si

Slovenija je ob koncu leta 2002 zaključila pristopna pogajanja z EU in bo v to ekonomsko-politično skupnost vstopila v prvi polovici leta 2004. S članstvom v EU bo neposredno postala tudi kandidatka za članstvo v skupnem valutnem območju (EMU), kamor se bo lahko vključila, ko bo izpolnjevala pogoje, določene z maastrichtskimi kriteriji.

Osnovni namen prispevka je pregledati formalne in neformalne kriterije članstva Slovenije v EU oziroma EMU ter ugotoviti, ali jih Slovenija izpolnjuje. Preden bo Slovenija postala članica skupnega valutnega območja, bo morala najmanj dve leti sodelovati v tečajnem mehanizmu ERM2, ter izpolnjevati formalne politično-ekonomsko določene maastrichtske kriterije. V prispevku želimo pokazati, da je za vstop države v skupno valutno območje izpolnjevanje neformalnih ekonomskih kriterijev, ki zagotavljajo vzdržnost delovanja gospodarstva tudi ob odsotnosti samostojno vodene denarne politike, pomembnejše kot doseganje maastrichtskih kriterijev.

Kljub temu, da Slovenija ne dosega vseh formalnih kriterijev članstva v EMU, večina indikatorjev, ki jih obravnavamo v tej analizi kaže, da Slovenija izpolnjuje ekonomske pogoje članstva v EMU. Ker Slovenija že sedaj predstavlja del optimalnega valutnega območja z EMU, ni oziroma ne bo izpostavljena asimetričnim šokom glede na države EMU. Zato lahko sklepamo, da tudi stroški izgube denarne politike kot stabilizacijskega dejavnika ob vstopu v skupno valutno območje v primeru Slovenije ne bodo veliki.

1. OPREDELITEV KRITERIJEV ČLANSTVA V EU IN EMU

V razpravi o izpolnjevanju pogojev za članstvo v EU oziroma v EMU moramo razlikovati med copenhagenskimi in maastrichtskimi kriteriji ter kriteriji optimalnega valutnega območja.

Copenhagenski kriteriji se nanašajo na vstop v EU in zahtevajo stabilnost institucij, ki zagotavljajo demokracijo, vladavino prava, spoštovanje človekovih pravic in vprašanja narodnostnih manjšin, delujoče tržno gospodarstvo, sposobnost obvladovanja konkurence znotraj Unije ter sposobnost prevzemanja obveznosti, ki izhajajo iz članstva, v skladu s cilji politične, ekonomske in denarne unije. Pomembno določilo copenhagenskih kriterijev, ki jih neposredno povezuje z zahtevo po izpolnjevanju maastrichtskih kriterijev je dejstvo, da si mora država članica EU prizadevati za prehod v skupno denarno področje v ustreznem časovnem obdobju. Pri tem nove članice EU ne bodo imele izbire glede (ne)članstva v EMU, torej imeti opcijo »opt-out«, kot so je deležne nekatere sedanje članice EU. Danska, Švedska in Velika Britanija, ki so sicer članice EU, namreč po lastni odločitvi niso hkrati tudi članice EMU.

Izpolnjevanje maastrichtskih kriterijev je formalni pogoj za vstop v EMU. Izpolnjevanje teh kriterijev naj bi omogočilo izvajanje enotne denarne politike za celotno območje EMU in preprečilo prekomerno izkoriščanje samostojno vodene fiskalne politike kot prilagoditvenega instrumenta v okviru skupnega gospodarskega in denarnega področja.

Glavne razloge za vključevanje v skupno valutno območje lahko razdelimo na:

- politične,
- mikroekonomske in
- makroekonomske razloge.

Politični razlogi se dotikajo vprašanj o spremembi denarne ureditve in poseganja na področje državne suverenosti, najpomembnejši mikroekonomski razlogi vključevanja v

skupno valutno območje pa se nanašajo na prihranke zaradi zmanjšanja transakcijskih stroškov ter povečane transparentnosti cen.

Makroekonomski razlogi so povezani predvsem z izpolnjevanjem kriterijev optimalnega valutnega območja (Optimum Currency Area - OCA). Kot smo že povedali, maastrichtska pogodba sicer navaja formalne kriterije vstopa v EMU, ki so skladni z zahtevami Pakta o stabilnosti in rasti. Kljub temu so se predvsem tisti, ki se nanašajo na fiskalno disciplino, v zadnjem letu ali dveh ob recesijskih tendencah v nekaterih državah euro območja izkazali kot precej omejevalni.

Izpolnjevanje nominalnih in realnih kriterijev je med sabo tesno povezano. Strukturne reforme, ki na eni strani odpravljajo ovire na ponudbeni strani gospodarstva in so del realne konvergence, tako izboljšujejo razmere za gospodarsko rast ter so običajno spodbuda za oblikovanje okolja nizke inflacije in obrestnih mer. Na drugi strani pa nominalna konvergenca z zaježitvijo inflacijskih pričakovanj in zagotavljanjem stabilnejšega makroekonomskega okolja na daljši rok pozitivno vpliva na odločitve ekonomskih subjektov in tako podpira doseganje realne konvergence. Poleg samega izpolnjevanja omenjenih kriterijev kot pogoja za vstop v EU oziroma EMU je potrebno upoštevati tudi pomen vzdržnega in zdravega doseganja postavljenih kriterijev, brez ustvarjanja dodatnih makroekonomskih neravnovesij

Realna konvergenca ni v nobenem od dokumentov EMU neposredno omenjena kot kriterij za vstop v denarno unijo. To pomeni, da realna konvergenca ni formalni pogoj za vstop v EMU, tako kot je izpolnjevanje vnaprej določenih nominalnih konvergenčnih kriterijev. Maastrichtska pogodba sicer posredno omenja potrebo po ekonomski in socialni koheziji, ki naj bi sčasoma odpravila razlike med državami in regijami, zahtevo po izpolnjevanju kriterijev realne konvergence ob sočasnem doseganju nominalne konvergence pa je moč razbrati iz govorov visokih predstavnikov ECB (npr. Padoa-Schioppa, 2002). Pri tem je realna konvergenca razdeljena na dohodkovno in strukturno konvergenco. Dohodkovna konvergenca se nanaša na raven BDP na prebivalca, strukturna konvergenca pa zajema reformo institucionalnega okvira, v katerem posluje gospodarstvo.

V prispevku bomo pregledali tudi nekatere strukturne dejavnike, ki bodo v prihodnosti vplivali na doseganje konvergence z EU in EMU. Vprašanje, ki se postavlja je, kako oziroma kako hitro bo Slovenija obstoječe pomanjkanje konvergence uspela nadoknaditi v prihodnosti. Velik del odgovora se skriva v trenutnem stanju konvergence, za katerega v prispevku ugotavljamo, da je na relativno visoki ravni, sama hitrost približevanja povprečju EU oziroma EMU pa je odvisna tudi od ekonomske politike, s katero se v tem prispevku ne bomo ukvarjali. Dolgoročna dinamika konvergence je povezana predvsem s strukturnimi dejavniki, ki jih bomo obravnavali v povezavi s posameznimi nominalnimi in realnimi konvergenčnimi kazalci.

2. OCENA KONVERGENCE SLOVENIJE NA POTI V EMU

Slovenija izpolnjuje (ekonomske) kriterije optimalnega valutnega območja, fiskalne kriterije ter kriterije strukturne konvergence, nekoliko pa zaostaja le na področju izpolnjevanja nominalne konvergence. Pri tem lahko ugotovimo, da se izpolnjevanje posameznih kriterijev medsebojno izključuje, na kar bomo v tem delu posebej opozorili, in v potrditev prikazali nekaj osnovnih povezav med makroekonomskimi agregati.

Med kriterije optimalnega valutnega območja prištevamo razvitost (realna konvergenca), velikost in strukturo gospodarstva, sinhronizacijo in simetričnost šokov, ki jim je izpostavljeno

gospodarstvo, obseg in sestavo menjave s tujino ter mobilnost proizvodnih dejavnikov. Strukturna konvergenca se nanaša na delovanje institucij tržnega gospodarstva. Maastrichtski kriteriji zahtevajo izpolnjevanje fiskalnih kriterijev in nominalno konvergenco. Fiskalni kriteriji se nanašajo na vzdržno raven proračunskega primanjkljaja in javnega dolga, kriteriji nominalne konvergenca pa na doseganje ustrezne stopnje inflacije in ravni obrestnih mer ter zagotavljanje stabilne dinamike tečaja znotraj ERM2 najmanj dve leti.

2.1. Razvitost in velikost ter razvojne možnosti gospodarstva

Razvitost gospodarstva se odraža v izpolnjevanju »neformalnega« kriterija o dohodkovni realni konvergenca, velikost gospodarstva pa pomembno določa obseg koristi, ki jih ima država z vključevanjem v skupno valutno področje.

a) Razvitost in velikost gospodarstva

Slovenija, ki glede razvitosti izpolnjuje kriterij realne konvergenca, je po razvitosti zelo podobna najmanj razvitim članicam EMU¹. Bruto domači proizvod na prebivalca (merjen s PPS – Purchasing Power Standards), je leta 2001 znašal nekaj manj kot 70% povprečja EMU, primerjava z Grčijo (68,3%) in Portugalsko (73,2%) pa pokaže, da je stopnja razvitosti zelo podobna. Ugotovimo lahko tudi, da je razmerje med ravni razvitosti in stopnjo rasti v državah EMU negativno – stopnja rasti je najhitrejša v državah z nižjo ravni BDP – in kaže na prisotne procese realne konvergenca.

Slovenija je v primerjavi z državami, ki so nazadnje vstopale v EU, zelo majhno gospodarstvo, po ravni razvitosti pa je na primerljivi ravni tiste, ki so jo ostale države dosegale ob vstopu v EU. Ob tem je Slovenija precej bolj odprto gospodarstvo, ki je močno vpeto v trgovanje z EU. Grčija in Portugalska sta v začetku 90.-ih precej zaostajali za sedanjo stopnjo razvitosti Slovenije.

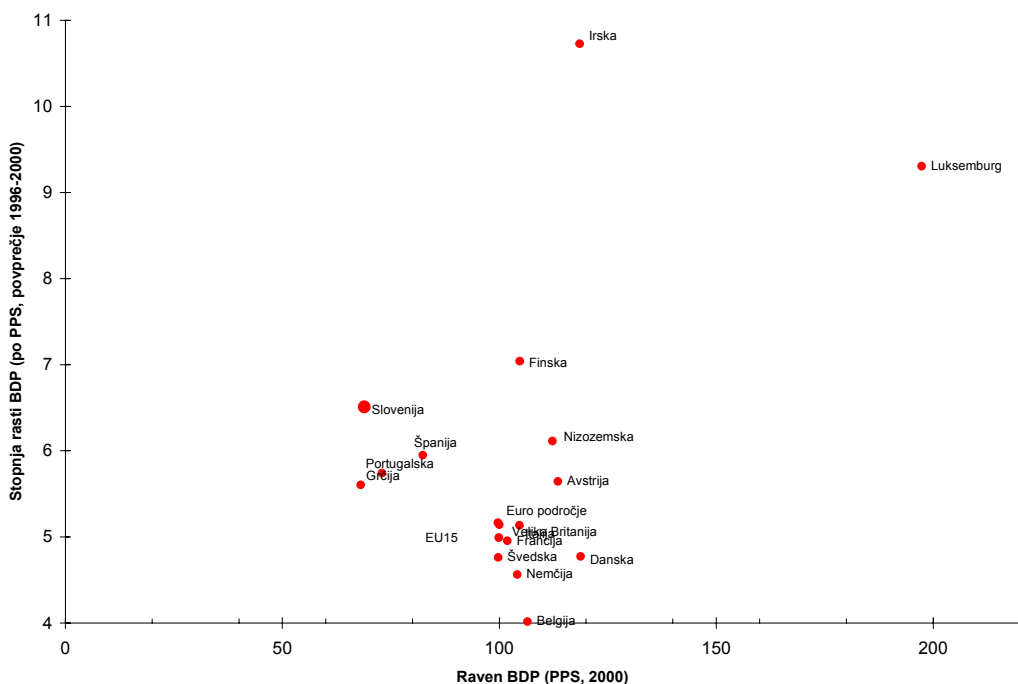
Tabela 1: BDP PPS per capita (EMU=100)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Euro področje	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Belgija	110,9	110,6	111,2	110,6	105,8	105,9	106,8
Danska	116,4	120,1	119,7	117,9	118,6	118,3	119,1
Nemčija	108,4	107,0	107,5	106,1	105,7	104,6	104,5
Grčija	65,0	66,2	65,7	66,8	67,9	67,3	68,3
Španija	77,1	78,8	79,7	79,2	81,6	81,1	82,6
Francija	102,3	100,5	98,7	98,8	99,1	99,7	102,2
Irska	91,8	93,0	103,4	106,1	111,6	114,2	118,9
Italija	101,9	103,8	101,7	103,4	102,7	103,6	105,0
Luksemburg	168,3	167,6	173,1	178,7	186,1	195,6	198,0
Nizozemska	107,6	108,4	112,1	115,2	113,7	112,4	112,6
Avstrija	108,7	111,0	110,7	109,9	110,5	113,0	113,9
Portugalska	68,7	69,6	73,2	72,1	71,5	71,2	73,2
Finska	95,5	96,2	99,0	101,1	100,4	103,3	105,1
Švedska	104,5	105,3	105,7	105,1	104,4	104,9	104,2
Vel. Britanija	95,0	99,7	102,2	103,4	100,0	99,1	100,2
Slovenija	61,9	63,7	65,5	66,5	67,9	67,0	69,1

Vir: Eurostat, lastni izračuni

¹ V celotni analizi bomo Slovenijo primerjali s povprečjem EMU, ki zajema vseh 12 trenutnih članic, razen takrat, ko za EMU nismo razpolagali z ustreznim podatkom. V takšnem primeru bomo manjkajoči podatek nadomestili s primerjavo z EU15 (EMU ter Danska, Švedska in Velika Britanija), na kar bomo v tekstu posebej opozorili.

Slika 1: Raven BDP in rast BDP (PPS) v državah EMU (raven BDP v EMU=100)

Vir: Eurostat, lastni izračuni

Tabela 2: Primerjava držav ob vstopu v EU

	GDP		BDP na prebivalca		Odprtost (% BDP)
	tržni mlrd USD	PPP mlrd USD	tržni USD	PPP USD	
1973 Danska, Velika Britanija, Irska					
kandidatke	217,0	267,9	3.374,0	4.166,0	41,5
EU	885,5	854,3	4.229,0	4.081,0	47,2
kandidatke/EU	24,5	31,4	79,8	102,1	-5,6
1981 Grčija					
kandidatka	44,5	55,0	4.575,0	5.653,0	37,8
EU	2.528,0	2.521,3	9.078,0	9.054,0	61,5
kandidatka/EU	1,8	2,2	50,4	62,4	-23,7
1986 Portugalska, Španija					
kandidatki	275,0	403,2	5.667,0	8.308,0	26,4
EU	3.257,3	3.497,4	11.232,0	12.060,0	52,1
kandidatki/EU	8,4	11,5	50,5	68,9	-25,7
1995 Avstrija, Finska, Švedska					
kandidatke	605,1	443,7	27.521,0	20.180,0	100,6
EU	8.000,1	6.780,5	22.856,0	19.372,0	65,7
kandidatke/EU	7,6	6,5	120,4	104,2	35,0
2001 Slovenija					
kandidatka ¹	20,9	31,9	10.520,0	15.970,0	120,5
EU ¹	8.837,0	8.783,0	23.210,0	23.180,0	70,7
kandidatka/EU ¹	0,2	0,4	45,3	68,9	49,8

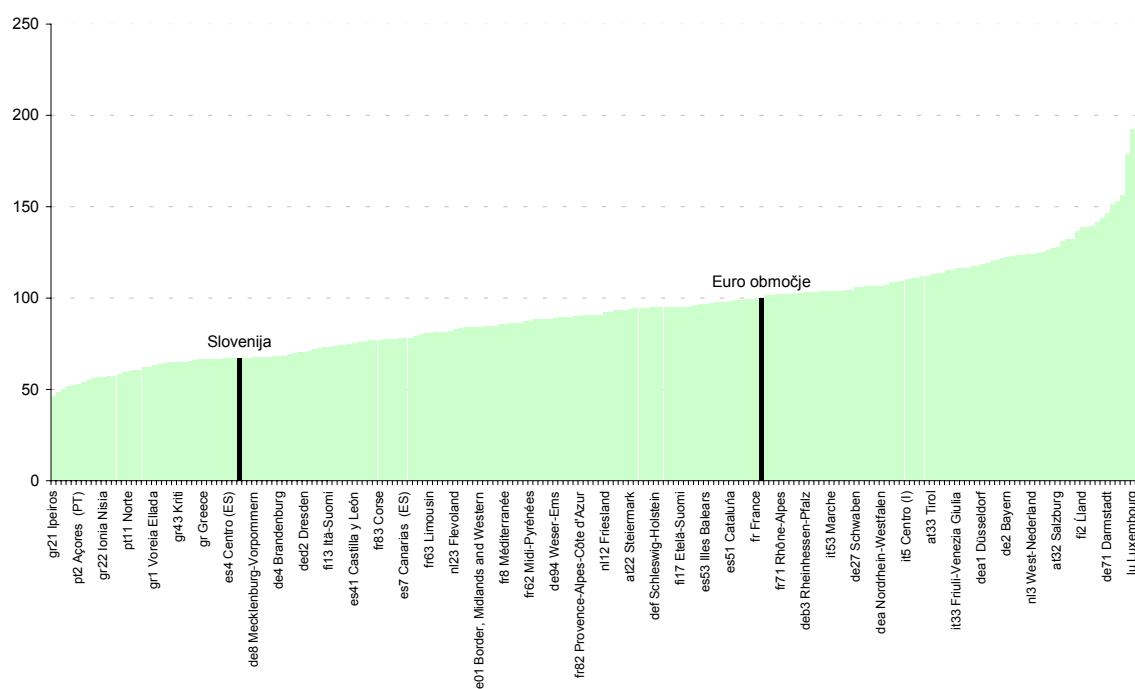
¹ v EUR

Vir: IMF (2000), Eurostat

Ob vstopu v EMS² leta 1992 je BDP na prebivalca (p.c.) Portugalske znašal 64,7%, BDP p.c. Grčije pa je ob vstopu v ERM leta 1998 znašal 66,8% povprečja EU. Ob vstopu v EMU je grški BDP p.c. leta 2001 znašal 68,3%, ob vstopu Portugalske v EMU (1999) pa je njen BDP p.c. znašal 71,5% povprečja EMU. Ob tem je treba pripomniti, da so vse najmanj razvite države članice EU v preteklosti prejemale občutno finančno pomoč iz naslova različnih razvojnih skladov na ravni okoli 4% BDP.

Primerjava razvitosti po regijah (raven NUTS 2 - pokrajine) pokaže, da je porazdelitev regij v EMU precej neenakomerna, saj se raven razvitosti večjega dela (približno dve tretjini) od skupnega števila regij nahaja pod povprečjem razvitosti EMU. Če predpostavimo Slovenijo kot eno od regij v EMU, lahko ugotovimo, da se je leta 2001 po stopnji razvitosti merjeni z BDP na prebivalca nahajala v drugem decilu med vsemi regijami EMU.

Slika 2: Primerjava razvitosti regij EMU in Slovenije (BDP p.c. EMU = 100)

Vir: Eurostat, lastni izračuni

Glede na to, da se v primerjavi evropskih pokrajin Slovenija nahaja v spodnji polovici, se lahko vprašamo, koliko časa potrebuje Slovenija, da dohiti povprečno raven razvitosti EMU? Slovenija bi ob rasti, ki bi bila enaka povprečni rasti, doseženi v zadnjih petih letih, in ob doseženi ravni razvitosti iz leta 2001 (merjeno z BDP po kupni moči) potrebovala 22 let, da doseže povprečje EMU, oziroma 4 leta, da doseže 75% povprečja EMU. To je manj, kot bi za dohitevanje povprečja EMU potrebovali Grčija in Portugalska in nekoliko več kot Španija, ki bi za dohitevanje povprečnega BDP v EMU potrebovala 15 let. Vse navedeno velja ob predpostavljenih letnih stopnjah rasti, ki so v skladu s srednjeročnimi napovedmi. Po teh bodo stopnje rasti v pridruženih članicah tudi v prihodnjih letih višje od rasti v članicah EMU.

Koristi vstopa Slovenije v skupno valutno območje bi bile zaradi njene majhnosti zelo velike. Na splošno velja, da je za majhne države vključevanje v skupno valutno območje koristno, saj je denarna politika v večjih valutnih območjih praviloma bolj učinkovita, običajno pa je večja tudi kredibilnost velikih centralnih bank. V primerjavi z ostalimi državami je Slovenija

² Tečajni mehanizem, predhodnik ERM oziroma današnjega ERM2, v katerem trenutno sodeluje le Danska.

izredno majhno gospodarstvo, saj delež BDP Slovenije v celotnem BDP EMU dosega le okoli 0,3% (merjeno s stalnimi cenami) oziroma 0,4% BDP (merjeno s PPS). Merjeno s tem dejavnikom bi vključitev Slovenije v skupno valutno območje nedvomno prinašalo neto koristi.

b) Razvojne možnosti gospodarstva

Pomembno vlogo pri izgledih za nadaljnji razvoj ima raven investicij, ključno pa njihova učinkovitost. Že sama primerjava ravni investicij v Sloveniji in državah EU pokaže, da je predpostavka o višji rasti tudi v prihodnje uresničljiva, saj je delež investicij v BDP v Sloveniji v zadnjih nekaj letih precej večji kot v povprečju EMU

Tabela 3: Bruto investicije (delež v BDP)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Euro področje	21,8	20,1	20,7	21,1	20,5	20,6	21,5	21,9	22,1	21,3
EU 15	20,9	19,4	20,0	20,4	19,9	20,1	21,1	21,4	21,7	20,8
Belgija	20,7	20,3	20,3	20,1	19,6	20,3	20,8	20,6	21,0	20,3
Danska	17,6	16,0	17,5	19,7	19,2	21,5	22,9	21,4	23,1	23,3
Nemčija	23,1	22,2	22,9	22,7	21,8	21,7	22,2	22,2	22,4	20,4
Grčija	19,4	18,8	18,3	18,9	20,1	20,6	22,0	22,0	23,1	23,7
Španija	23,6	21,1	21,3	22,3	22,2	22,4	23,7	24,8	25,0	25,1
Francija	20,1	17,8	18,6	19,2	18,4	18,1	19,6	20,4	21,5	20,8
Irska	16,5	15,4	16,3	18,4	19,7	21,5	23,1	22,2	21,9	20,3
Italija	20,9	18,2	18,6	19,3	19,1	19,3	20,0	20,9	20,5	20,7
Luksemburg	22,3	23,5	22,7	22,6	22,5	23,6	24,3	25,7	21,4	23,8
Nizozemska	22,1	19,6	20,2	21,0	21,1	21,8	22,1	22,4	22,1	21,8
Avstrija	23,4	22,8	23,4	24,3	23,7	24,1	24,1	24,4	24,3	23,2
Portugalska	23,1	21,5	23,9	24,3	24,1	26,0	27,9	29,1	29,2	28,7
Finska	18,2	15,6	16,9	17,5	16,7	18,3	19,6	18,3	19,1	18,9
Švedska	16,6	14,6	16,1	17,2	16,8	16,5	17,4	17,5	18,3	17,9
Vel. Britanija	16,3	16,3	17,0	16,9	16,9	17,7	19,5	19,3	19,1	18,0
Slovenija	15,3	18,0	19,8	23,4	23,4	24,7	26,8	30,3	29,1	27,2

Vir: Eurostat, lastni izračuni

Poleg obsega investicij so pomembni tudi strukturni dejavniki, ki določajo njihovo učinkovitost. Mednje sodijo izdatki za izobraževanje oziroma investicije v človeški kapital in raziskovalno dejavnost, ter inovativnost v gospodarstvu, ki jo lahko merimo preko števila prijavljenih patentov. Število prijavljenih patentov na milijon prebivalcev je bilo v Sloveniji v povprečju petletnega obdobja 1997-2001 (26 patentov na mio prebivalcev) podobno kot v Španiji (22) in večje kot v Grčiji (7) in na Portugalskem (4), a precej manjše kot na Švedskem (322), Finskem (282) in v Nemčiji (266).

Tudi podatki v tabelah 4 in 5 kažejo, da sta ravni izdatkov za izobraževanje in izdatkov za raziskave in razvoj v Sloveniji na povsem primerljivi ravni z manj razvitimi članicami EMU. Izdatki za izobraževanje so tako leta 2001 v Sloveniji znašali 4,4% BDP, kar je enako kot v Španiji in Italiji, več kot v Grčiji (3,5% BDP), a precej manj kot na Švedskem in Danskem (8,4% oziroma 8,3% BDP – podatek se nanaša na leto 2000). Celotni izdatki za raziskave in razvoj so leta 1999 v Sloveniji predstavljali 1,5% BDP in so bili višji kot v Grčiji (0,7% BDP), na Portugalskem (0,8% BDP) in v Španiji (0,9% BDP). Tudi na področju izdatkov za raziskave in razvoj so bile države z najvišjimi deleži v BDP Švedska (3,8% BDP), Finska (3,2% BDP) in Nemčija (2,4%).

Tabela 4: Izdatki za izobraževanje (v % BDP)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Euro področje	5,1	5,1	5,0	5,0	5,0
EU15	5,2	5,2	5,1	5,0	5,0
Belgija	5,0	5,0	4,9	5,2	5,5
Danska	7,7	8,1	7,9	8,2	8,1	8,3
Nemčija	4,7	4,8	4,7	4,7	4,6
Grčija	2,9	3,1	3,4	3,5	3,6	3,8	3,5	...
Španija	4,7	4,7	4,5	4,5	4,5	4,4	4,4	...
Francija	6,0	5,9	6,0	5,9	5,9	5,8	5,8	...
Irska	5,5	5,3	5,2	4,9	4,3	4,5
Italija	4,9	4,9	4,6	4,6	4,5	4,6	4,5	...
Luksemburg	4,3	4,0	4,1
Nizozemska	5,0	5,0	4,8	4,9	4,8	4,8	5,0	...
Avstrija	6,5	6,4	6,3	6,3	6,3
Portugalska	5,4	5,5	5,6	5,6	5,8	5,8
Finska	6,9	7,0	6,5	6,2	6,2	5,9
Švedska	7,5	7,6	7,9	8,0	7,7	7,7	8,4	...
Velika Britanija	5	4,8	4,7	4,6	4,4	4,4
Slovenija	4,4	4,4

Vir: Eurostat, lastni izračuni

Tabela 5: Izdatki za raziskave in razvoj (skupaj; v % BDP)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Euro področje	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9	1,9	1,9
EU15	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9
Belgija	1,7	1,8	1,9	1,9	2,0
Danska	1,8	1,9	1,9	2,1	2,1	2,1	...
Nemčija	2,3	2,3	2,3	2,3	2,4	2,5	2,5
Grčija	0,5	...	0,5	...	0,7
Španija	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	1,0
Francija	2,3	2,3	2,2	2,2	2,2	2,1	...
Irska	1,3	1,3	1,3	1,3	1,2
Italija	1,0	1,0	1,1	1,1	1,0
Nizozemska	2,0	2,0	2,0	1,9	2,0
Avstrija	1,6	1,6	1,7	1,8	1,8	1,8	1,9
Portugalska	0,6	...	0,6	...	0,8
Finska	2,3	2,5	2,7	2,9	3,2	3,4	3,7
Švedska	3,5	...	3,7	3,8	3,8
Velika Britanija	2,0	1,9	1,8	1,8	1,9	1,9	1,9
Slovenija	1,7	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5	...

Vir: Eurostat, lastni izračuni

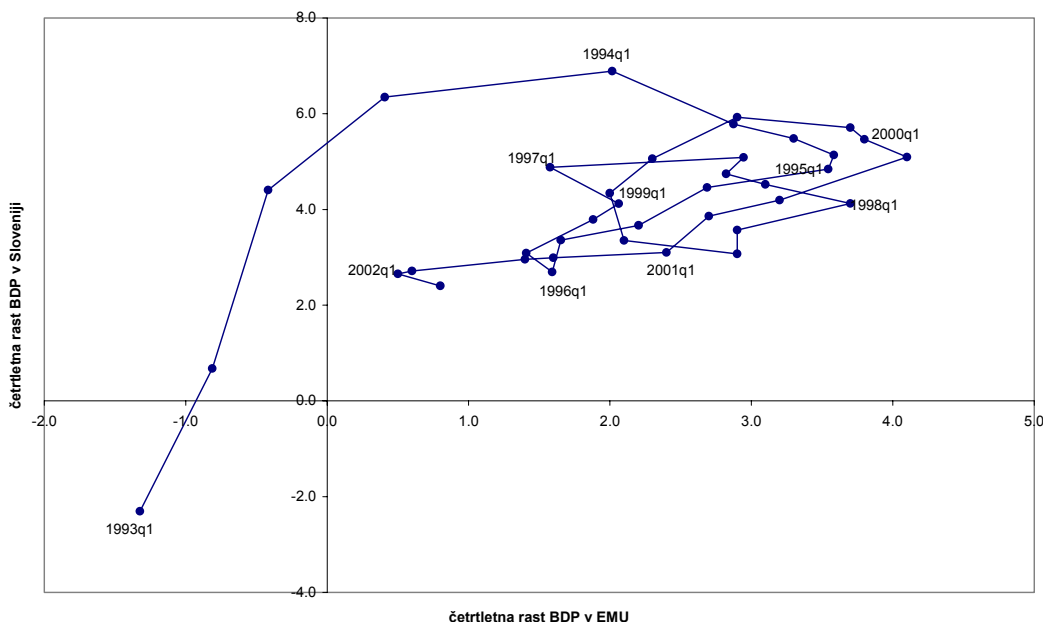
Tudi primerjava strukture financiranja raziskav in razvoja pokaže, da je delež sredstev, namenjenih s strani države oziroma podjetij v Sloveniji zelo podoben povprečju EMU (razmerje 35% država : 55% zasebni kapital), kar kaže, da je delež izdatkov države za raziskave in razvoj primeren, oziroma, da se podjetniki sami dovolj zavedajo pomena, ki ga ima raziskovanje za prihodnji gospodarski razvoj.

2.2. Sinhronizacija poslovnih ciklov in simetričnost šokov

Različni poslovni cikli in asimetrični šoki povečujejo potrebo po specifičnih ekonomskih politikah, ki bi olajšale odzivanje na šoke. Visoka sinhronizacija poslovnih ciklov in simetričnost šokov tako prispevata k izpolnjevanju kriterijev za članstvo v skupnem valutnem območju. Ugotovimo lahko, da so poslovni cikli v Sloveniji močno povezani s poslovnimi cikli v EMU, medtem ko so šoki na strani ponudbe deloma še asimetrični, kar je lahko predvsem posledica procesa tranzicije in še nedokončanega prilagajanja proizvodne strukture.

Eden od kriterijev za odločitev, ali državi tvorita optimalno valutno področje, je enakosmerno gibanje agregatne aktivnosti. Z vidika sinhronizacije poslovnih ciklov z državami EMU Slovenija izpolnjuje pogoje članstva v EMU (glej tudi Korhonen, 2001 ter Boone in Maurel, 1998). Sinhronizacija poslovnih ciklov se s časom še povečuje, kar je razvidno iz Slike 3 in kar kaže predvsem na povečano integriranost slovenskih podjetij v menjavo z državami EMU območja.

Slika 3: Sinhronizacija ciklov EMU in Slovenije

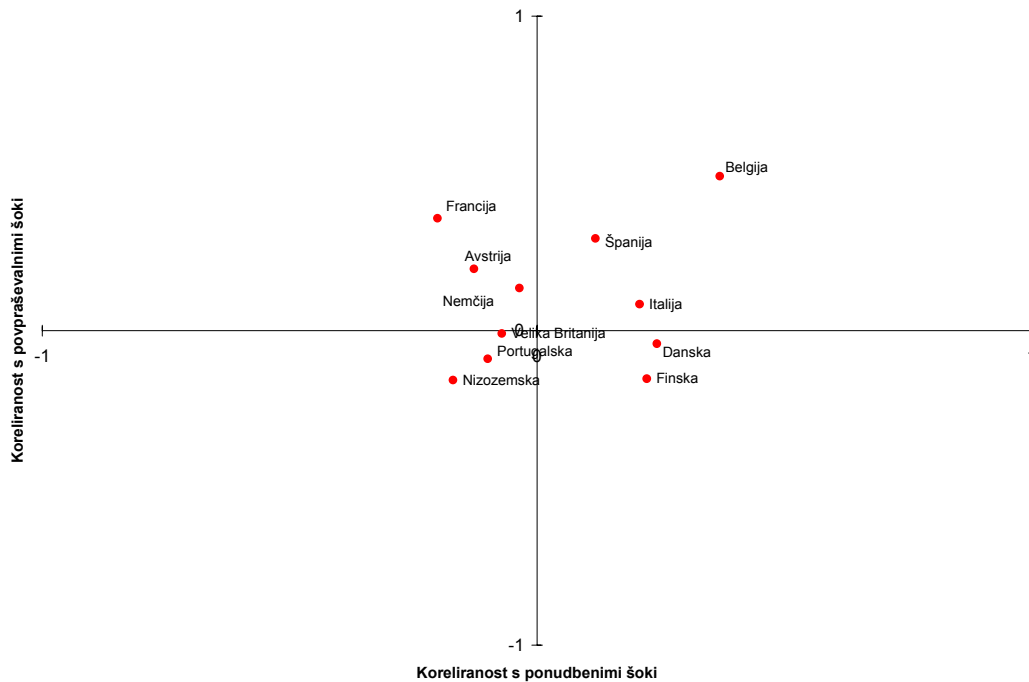
Vir: Eurostat in SURS, lastni izračuni

Če so učinki šokov, ki so jim izpostavljena gospodarstva primerljivi, jih imenujemo simetrični, v primeru različnih učinkov šokov oziroma v primeru, ko se šok pojavlja le v eni državi, pa so šoki asimetrični. Simetrične šoke je mogoče odpravljati s skupno ekonomsko (v EMU npr. denarno) politiko, asimetrični šoki pa predstavljajo problem v skupnem valutnem prostoru, kjer je možnost delovanja denarne politike odpravljena, fiskalna politika pa je precej omejena. (A)simetričnost šokov se s časom spreminja, smer in odzivanje na šoke pa se s povečano integracijo v skupnem valutnem področju izenačujeta.

Primerjava šokov povpraševanja (Korhonen in Fidrmuc, 2001) kaže, da so povpraševalni šoki v Sloveniji povezani s šoki, ki jim je v povprečju izpostavljena EMU, enako kot grški ali španski šoki povpraševanja. Na drugi strani so ponudbeni šoki z EMU kot celoto korelirani negativno. Negativno korelacijo ponudbenih šokov lahko razlagamo tudi z drugačno proizvodno strukturo oziroma s prilagajanjem proizvodne strukture v času tranzicije. Šoki na

ponudbeni strani v Sloveniji so sicer pozitivno povezani s ponudbenimi šoki v večini pridruženih članic, kar le potrjuje takšno razlago. Podobne rezultate lahko razberemo tudi iz analiz IMF-a (Frenkel in Nickel, 2002) ter Deutsche Bank (DB Research Notes, 1999), kjer so povpraševalni šoki v Sloveniji močno korelirani s šoki v Nemčiji oziroma Franciji, medtem ko so šoki na ponudbeni strani negativno povezani. Enaki rezultati veljajo med državami euro območja tudi za primer Irske in Italije.

Slika 4: Ponudbeni in povpraševalni šoki (koreliranost s Slovenijo)

Vir: Korhonen in Fidrmuc (2001)

Tudi odzivanje na šoke je v Sloveniji precej podobno kot v manjših državah EMU, na kar kaže analiza odzivnih funkcij v Frenkel in Nickel (2002). Vse omenjene analize kažejo tudi, da se povezanost šokov in odzivanje nanje v tranzicijskih gospodarstvih s časom povečuje oziroma sinhronizira, kar smo ugotovili že v primeru poslovnih ciklov.

2.3. Struktura ekonomije

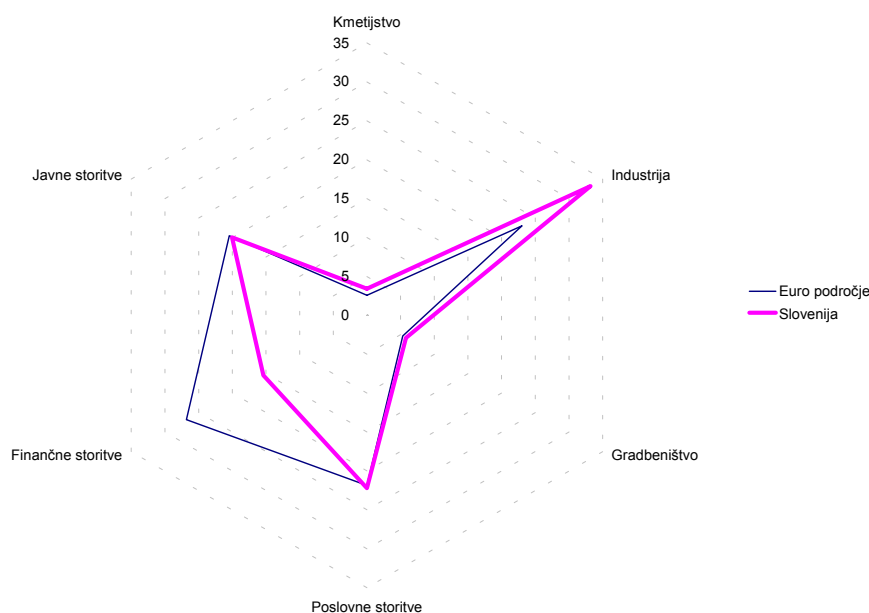
Sinhronizacija poslovnih ciklov in povezanost šokov med državami sta pomembno določena z gospodarsko strukturo. V tem delu bomo primerjali strukturo slovenskega gospodarstva in gospodarstva EMU glede na dodano vrednost ter glede na sestavo proizvodnje predelovalnih dejavnosti.

Struktura slovenskega gospodarstva je skoraj enaka kot struktura povprečnega gospodarstva v EMU. Visoka raznolikost proizvodov, namenjenih mednarodni menjavi, pomeni, da je gospodarstvo manj izpostavljeno šokom, ki se nanašajo na posamezne sektorje (na primer, zmanjšano povpraševanje po proizvodih določenega sektorja), saj ostane v tem primeru večina gospodarstva neprizadeta. Zato je za države z bolj raznoliko strukturo ekonomije oziroma mednarodne menjave manj verjetno, da bodo potrebovale devizni tečaj kot instrument prilagajanja ob pojavu šokov. Takšne države so tako bolj primerne za sodelovanje v skupnem valutnem območju.

Podobna struktura ekonomije zagotavlja večjo simetričnost šokov, ki so jim države izpostavljene. Simetričnost odzivanja na šoke je pomembna zaradi odzivanja ekonomskih politik, ki so v skupnem valutnem območju skupne na področju denarne in tečajne politike. Ob primerjavi strukture dodane vrednosti v Sloveniji in EMU lahko ugotovimo, da sta si gospodarstvi podobni in da najbolj odstopata dejavnosti finančnega sektorja (J in K po SKD) in industrije. Finančni sektor predstavlja v skupni dodani vrednosti EMU približno 10 odstotnih točk več kot v Sloveniji, kar je ravno toliko kolikor je večji delež industrijskih dejavnosti v Sloveniji glede na EMU. Kljub temu prihaja do konvergence v proizvodnih strukturah obeh gospodarstev že zaradi povečanega obsega menjave ob približevanju Slovenije EMU in visoke povezanosti poslovnih ciklov (problem endogenosti kriterijev OCA!). Delež industrijskih dejavnosti v skupni dodani vrednosti se je tako v Sloveniji med letoma 1992 in 2001 zmanjšal za 9 strukturnih točk, delež dodane vrednosti finančnega sektorja pa se je povečal za 3 odstotne točke.

Tudi primerjava strukture proizvodnje v predelovalnih dejavnostih kaže na veliko podobnost med Slovenijo in EMU. Večja odstopanja se pojavljajo le v dejavnosti proizvodnje koka, naftnih derivatov in jedrskega goriva (DF), ki v EMU predstavlja večji delež (6,6 strukturne točke) v celotni proizvodnji predvsem zaradi manjšega deleža (4,2 strukturne točke) tekstilne industrije (DB) v EMU glede na Slovenijo. Ob vstopanju v skupno valutno področje in ob samem sodelovanju v takšni ekonomski integraciji so možne in celo precej verjetne dodatne spremembe strukture gospodarstva glede na specializacijo ob integraciji in s tem tudi večjo oziroma manjšo izpostavljenost asimetričnim šokom. Povezovanje v skupno valutno področje bo povzročilo močnejše povezave med posameznimi sektorji (intra-industry), kar bo pomenilo, da bo večina držav vključena v menjavo z večjim številom sektorjev. Zato lahko v tem primeru pričakovati zmanjšano pojasnjevalno moč stare teorije primerjalnih prednosti, po kateri se države orientirajo na proizvodnjo določenih vrst blaga glede na relativne prednosti, ki jih imajo posamezni sektorji gospodarstva držav v primerjavi z drugimi državami.

Slika 5: Dodana vrednost po dejavnostih v Sloveniji in EMU
(v % od skupne dodane vrednosti)

Vir: Eurostat, lastni izračuni

Z visoko povezanostjo oziroma izenačevanjem poslovnih ciklov sta neposredno povezana tudi raven odprtosti gospodarstva ter homogenost strukture menjave z državami skupnega valutnega območja, ki jo obravnavamo v nadaljevanju.

2.4. Obseg in sestava menjave s tujino

Večja odprtost gospodarstva, predvsem pa velik obseg in podobna struktura menjave z državami, ki tvorijo skupno valutno področje, pomembno prispeva h koristim, ki jih ima gospodarstvo z vključevanjem v takšno ekonomsko integracijo.

Slovenija, kjer delež izvoza in uvoza blaga ter storitev v BDP predstavlja nekaj nad 120%, je precej bolj odprto gospodarstvo od povprečja EMU (okoli 75% delež) in na podobni ravni kot Nizozemska, vendar v primerjavi z nekaterimi manjšimi državami EMU (Luksemburg, Irska, Belgija), kjer delež menjave v BDP presega 160%, precej zaostaja. Pri tem je moč pričakovati, da se bo obseg menjave in s tem odprtost slovenskega gospodarstva z vstopom v EMU še povečeval. To je mogoče opaziti tudi v primeru večine EMU držav v zadnjih desetih letih. Delež menjave blaga in storitev v BDP Irske se je tako na primer povečal od 114% leta 1992 na 182% leta 2001. Najbolj pri povečevanju odprtosti gospodarstva zaostajata Grčija in Portugalska. V Grčiji se je delež menjave v BDP od leta 1992 do 2001 povečal od 45% na 53%, na Portugalskem pa od 63% na 73%.

Tabela 6: Odprtost gospodarstva (delež izvoza in uvoza blaga ter storitev v BDP)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Euro področje	52,1	51,2	54,0	57,1	57,6	62,1	63,9	65,1	73,9	73,1
EU15	51,8	51,7	54,4	57,6	58,1	61,6	62,6	63,5	71,2	70,7
Belgija	132,4	125,4	130,2	133,8	137,2	145,0	146,5	146,9	167,8	167,2
Danska	66,4	64,0	65,6	66,7	66,6	69,4	69,5	71,0	81,7	84,8
Nemčija	49,3	45,4	46,8	48,3	49,6	54,5	56,6	58,5	67,1	68,3
Grčija	44,5	42,4	41,5	42,6	43,0	46,7	48,0	48,4	55,8	52,5
Španija	36,4	37,5	42,2	45,4	47,3	52,5	54,4	56,3	62,6	61,5
Francija	42,5	40,0	41,6	43,6	44,5	48,0	49,6	49,6	55,8	54,3
Irska	114,0	121,4	131,7	141,4	143,4	146,8	160,9	162,3	182,4	181,6
Italija	38,2	41,3	44,2	50,0	46,7	48,7	49,3	49,0	55,7	54,9
Luksemburg	198,5	197,2	201,8	206,1	212,2	226,3	240,5	257,3	289,1	287,1
Nizozemska	100,9	99,2	103,7	109,0	110,1	116,2	116,5	116,2	129,6	125,3
Avstrija	74,4	71,5	73,4	74,4	76,9	85,2	87,3	91,8	101,0	104,9
Portugalska	62,6	60,3	63,6	66,7	66,3	68,6	70,6	70,1	75,2	72,9
Finska	51,9	60,0	64,3	66,2	67,5	70,0	68,8	67,3	76,5	71,7
Švedska	54,4	60,1	66,2	71,8	69,2	75,5	78,7	79,0	86,0	84,6
Vel. Britanija	48,4	52,0	53,7	57,1	59,1	57,1	54,3	54,2	57,7	56,6
Slovenija	119,3	116,4	117,8	112,4	112,5	115,7	114,8	109,5	121,8	120,5

Vir: Eurostat, lastni izračuni

Struktura blagovne menjave s tujino v Sloveniji je zelo podobna menjavi s tujino v EMU in odraža podobno strukturo dodane vrednosti, ki smo jo že obravnavali. Struktura menjave blaga je predvsem podobna na uvozni strani, medtem ko se na izvozni strani pojavljajo manjša odstopanja pri izvozu strojev in transportne opreme (delež v EMU je za 11 strukturnih točk večji kot v Sloveniji). Količniki relativne razlike menjave s tujino proizvodov, ki so predmet izvoza oziroma uvoza, kažejo, da je struktura izvoza in uvoza najbolj enakomerno porazdeljena v državah, ki imajo relativno velik delež kmetijstva. To seveda ne

pomeni, da bodo države z večjim deležem kmetijstva manj izpostavljene asimetričnim šokom, saj se le-ti pogosto pojavljajo prav v primeru kmetijskih proizvodov. Prav relativno nizek delež kmetijstva povzroča, da so količniki relativnih razlik v drugih državah večji.

Delež menjave Slovenije in posameznih držav članic EU s celotno EU je zelo podoben³ in se giblje nekaj nad 60% celotne menjave blaga. Večji delež menjave z EU opravijo le nekatere manjše države, ki so predvsem geografsko vezane na večje sosednje države, ki so tudi članice EU (npr. Danska 70%, Belgija in Luksemburg 70%, Avstrija 71% ter Portugalska 74%).

Tabela 7: Menjava z EU (v % celotnega izvoza in uvoza blaga)

Izvoz blaga	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
EU	66,2	63,5	63,9	64,1	63,3	62,3	63,2	63,9	62,1	61,7
Belgija, Luksemburg	79,5	77,2	76,9	75,7	75,4	73,9	77,2	76,5	74,5	75,7
Danska	65,3	66,0	64,5
Nemčija	63,4	58,4	58,0	58,3	57,4	55,3	56,2	57,2	56,2	54,9
Grčija	...	60,2	60,1	59,1	54,4	59,1	66,3	54,9	50,4	47,6
Španija	73,2	69,0	70,7	72,3	71,7	70,7	71,7	72,4	71,1	72,0
Francija	66,1	63,5	64,7	63,3	62,6	62,7	63,0	64,0	62,6	60,8
Irska	63,3	61,7	61,3
Italija	61,8	57,4	57,8	57,1	55,7	54,7	56,4	58,2	55,4	53,9
Nizozemska	77,9	80,0	82,3	85,0	86,0	79,3	79,2	79,5	78,7	78,7
Avstrija	68,3	65,6	64,9	65,8	64,3	62,2	63,9	62,8	61,1	60,9
Portugalska	...	79,6	79,7	80,6	80,7	80,8	82,0	83,3	80,4	79,7
Finska	...	59,1	58,1	58,2	53,8	52,0	54,3	57,6	55,6	53,6
Švedska	58,0	58,4	46,9	54,2
Slovenija	60,9	63,2	65,6	66,7	64,1	63,2	65,0	65,4	63,3	61,5

Uvoz blaga	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
EU	63,3	62,5	63,3	64,0	63,1	63,0	63,1	62,8	59,2	60,3
Belgija, Luksemburg	74,1	72,8	72,9	72,6	73,2	72,4	71,7	70,6	68,9	70,1
Danska	70,9	69,5	69,7
Nemčija	59,9	55,8	55,6	61,8	61,9	60,5	59,2	57,6	54,9	55,6
Grčija	...	64,6	67,9	67,6	66,7	64,3	65,3	60,6	58,2	62,3
Španija	63,7	62,2	63,9	65,7	66,3	65,7	70,8	70,7	66,9	67,2
Francija	63,9	62,9	64,6	65,2	63,2	71,3	72,2	71,4	67,7	67,8
Irska	54,1	53,5	57,3
Italija	62,7	59,1	60,3	60,1	60,8	60,6	56,9	62,6	57,7	57,6
Nizozemska	70,5	71,3	72,8	73,3	72,2	59,5	58,0	56,2	52,0	52,8
Avstrija	70,9	69,7	68,9	76,8	75,9	74,5	74,8	74,1	71,7	71,9
Portugalska	...	74,7	73,5	74,6	76,5	76,6	78,2	78,1	75,0	74,0
Finska	...	58,2	55,9	61,5	59,5	66,0	67,0	66,3	62,3	64,2
Švedska	70,4	67,6	53,2	64,6
Slovenija	68,8	68,9	70,3	70,8	68,6	69,2	70,1	70,5	68,3	61,9

Vir: Eurostat in Banka Slovenije, lastni izračuni

³ Uporabljamo približek, ker ni podatka za regionalno strukturo blagovne menjave EMU.

Če podobna struktura ekonomije in sinhronizacija poslovnih ciklov ne pripomoreta k zmanjšani izpostavljenosti asimetričnim šokom, lahko njihove negativne posledice ekonomska politika dodatno preprečuje oziroma odpravlja s pomočjo ukrepov tečajne ali fiskalne politike. Ker prva možnost v primeru skupnega valutnega območja ne obstaja in ker je delovanje fiskalne politike precej omejeno, morajo v gospodarstvu obstajati alternativni kanali prilagajanja šokom. V okviru teorije optimalnih valutnih območij se kot alternativa ukrepom tečajne in fiskalne politike največkrat omenja mobilnost proizvodnih faktorjev, ki jo bomo obravnavali v nadaljevanju.

2.5. Mobilnost proizvodnih faktorjev

Medtem, ko na področju mobilnosti kapitala po odpravi omejitev v kapitalnem računu v procesu pogajanj in priključevanja EMU ni več ovir za njegovo prosto prehajanje, je tudi mobilnost dela glede na kazalce, s katerimi razpolagamo, v Sloveniji primerljiva z mobilnostjo dela v povprečju EMU.

Mobilnost dela je po tradicionalni OCA teoriji alternativni instrument prilagajanja (ob odsotnosti samostojne politike deviznega tečaja) šokom. Mobilnost dela lahko obravnavamo z vidika fleksibilnosti plač in fleksibilnosti delovne sile. Zaradi jezikovnih, kulturnih razlik, razlik v socialni varnosti je pri mobilnosti dela med državami, ki sestavljajo skupno valutno območje precej bolj pomembna fleksibilnost plač. Pomen mobilnosti dela za dobro delovanje valutnega območja se še poveča, če je država izpostavljena asimetričnim šokom. To pa se v Sloveniji ne bi smelo dogajati, ker ima, kot smo ugotovili, zelo podobno strukturo gospodarstva kot EMU. Ta struktura je, kot smo že ugotovili, raznolika, poleg tega pa so poslovni cikli zelo povezani s cikli v EMU.

Mobilnost dela lahko obravnavamo kot medregijsko, zaposlitveno (strukturno) in preko fleksibilnosti delovnega časa. V naši analizi bomo mobilnost dela analizirali z medregijskega vidika in z vidika institucionalne ureditve trga dela.

Primerjava relativnih razlik v brezposelnosti po regijah v Sloveniji in EMU kaže na dokaj ugodno sliko. Koeficienti variabilnosti (KV; izračunano kot standardni odklon glede na povprečje) brezposelnosti kažejo na dokaj visoko mobilnost dela med regijami v Sloveniji, kjer znaša koeficient variabilnosti 33,4. V EMU z nizkimi koeficienti variabilnosti najbolj odstopata Irska (KV=22,9) in Grčija (KV=17,9), kar je lahko posledica strukturnih in kohezijskih transferov, ki so zmanjšali razlike med regijami v teh državah. Precej višji so npr. koeficienti variabilnosti brezposelnosti v Nemčiji (KV=49,8) in v Belgiji (KV=59,8) ter Italiji (KV=79,8). Mobilnost dela med regijami je po tem kazalcu v Sloveniji torej precej večja kot v povprečju EU.

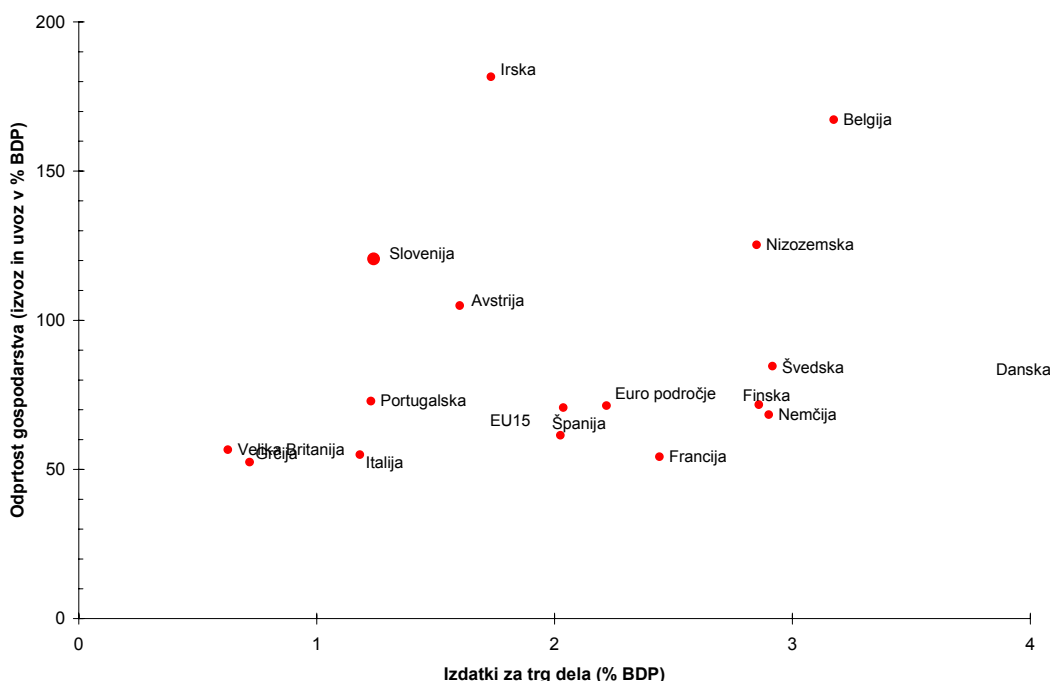
Tudi analiza IMF (2000), ki primerja mobilnost dela v pridruženih članicah in EU kaže, da se je po začetni visoki rigidnosti v tranzicijskih državah, fleksibilnost trga delovne sile po izhodu iz tranzicijske krize in deloma precej liberalno zastavljenih reformah trga delovne sile (npr. Madžarska) povsem izenačila s tisto v EU.

Tudi velikost izdatkov države za trg dela determinira fleksibilnost trga delovne sile. Izdatki za trg dela (predvsem nadomestila brezposelnim, sredstva za izobraževanje in prestrukturiranje brezposelnih, subvencije za odpiranje novih delovnih mest) namreč z vidika mobilnosti delovne sile – kljub temu, da je njihov namen običajno ravno nasproten - deloma omejujejo fleksibilnost na trgu dela. Predvsem socialni transferi, ki predstavljajo večino navedenih izdatkov, namreč zmanjšujejo spodbude za iskanje dela na strani iskalcev zaposlitve. Izdatki

za trg dela glede na BDP (1,3% BDP v 2001) so v Sloveniji zelo podobni deležu teh izdatkov v Portugalski in Italiji.

Nekatere analize (glej Krueger, 2000) so pokazale, da so izdatki za trg dela pozitivno povezani z odprtostjo gospodarstva. Trg dela naj bi bil v bolj odprtih gospodarstvih zaradi šokov, ki so jim izpostavljeni podjetja, ki poslujejo s tujino, bolj ranljiv kot v zaprtih gospodarstvih. Zato so izdatki za trg dela v bolj odprtih gospodarstvih večji. Analiza pokaže, da so izdatki za trg dela v Sloveniji glede na visoko odprtost gospodarstva primerljivi z ostalimi državami članicami EU in torej ne omejujejo fleksibilnosti trga delovne sile.

Slika 6: Odprtost gospodarstva in izdatki za trg dela

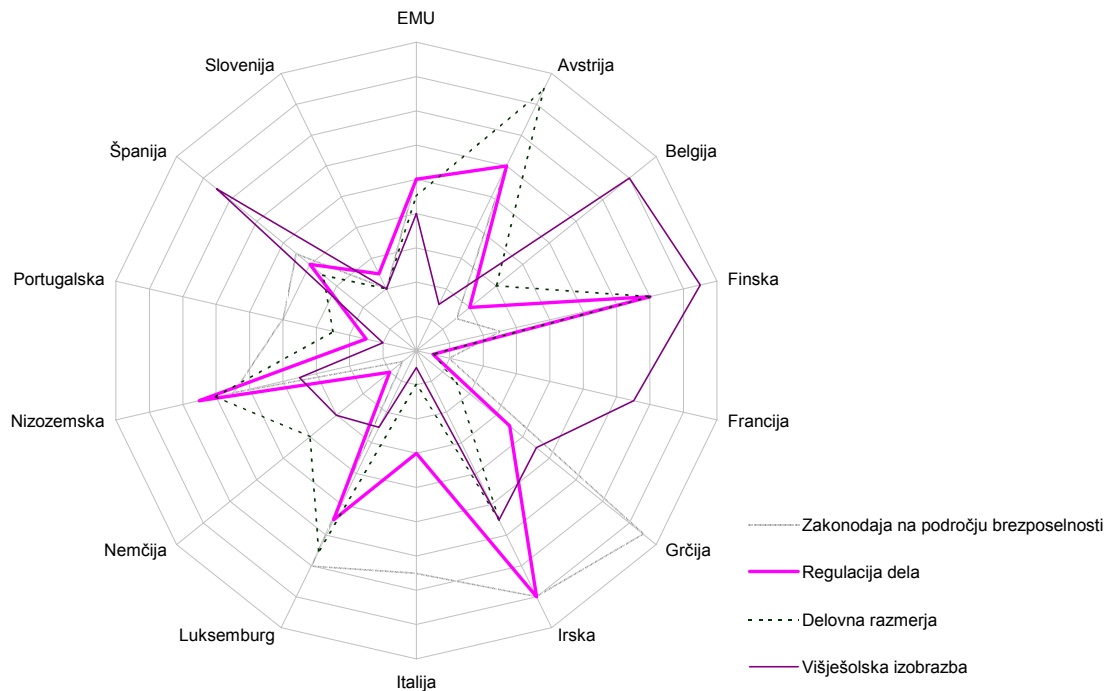

Vir: Eurostat in Ministrstvo za finance, lastni izračuni

Mobilnost trga dela lahko merimo tudi z rezultati anket s področja regulacije trga dela in vključenosti v izobraževanje, ki jih v okviru analiz konkurenčnosti izvaja Institute for International Management Development (IMD).

Omenjeni kazalci kažejo, da je urejenost in iz tega izvedena mobilnost trga delovne sile v Sloveniji najbolj podobna Portugalski (netehtano povprečje vseh indikatorjev je povsem enako), Grčiji in Italiji. Za ostalimi državami Slovenija zaostaja predvsem na področju institucionalne ureditve trga dela, medtem ko je popolnoma primerljiva na področju vključenosti prebivalstva v izobraževanje. Kot smo pokazali že v tabeli 4, so povsem primerljivi tudi izdatki, ki jih država namenja za izobraževanje.

Slika 7: Rezultati ankete IMD
(večja oddaljenost od izhodišča ponazarja večji prispevek h konkurenčnosti)

Pojasnila posameznih postavk:

- Zakonodaja za področje brezposelnosti: zakonodaja spodbuja k iskanju nove zaposlitve
- Regulacija dela: predpisi (glede najemanja/odpuščanja, minimalne plače, itd.) so fleksibilni
- Delovna razmerja: delovni odnosi so produktivni
- Višješolska izobrazba: delež prebivalstva v starostni skupini 25-34 let, ki je končal najmanj višješolsko šolanje

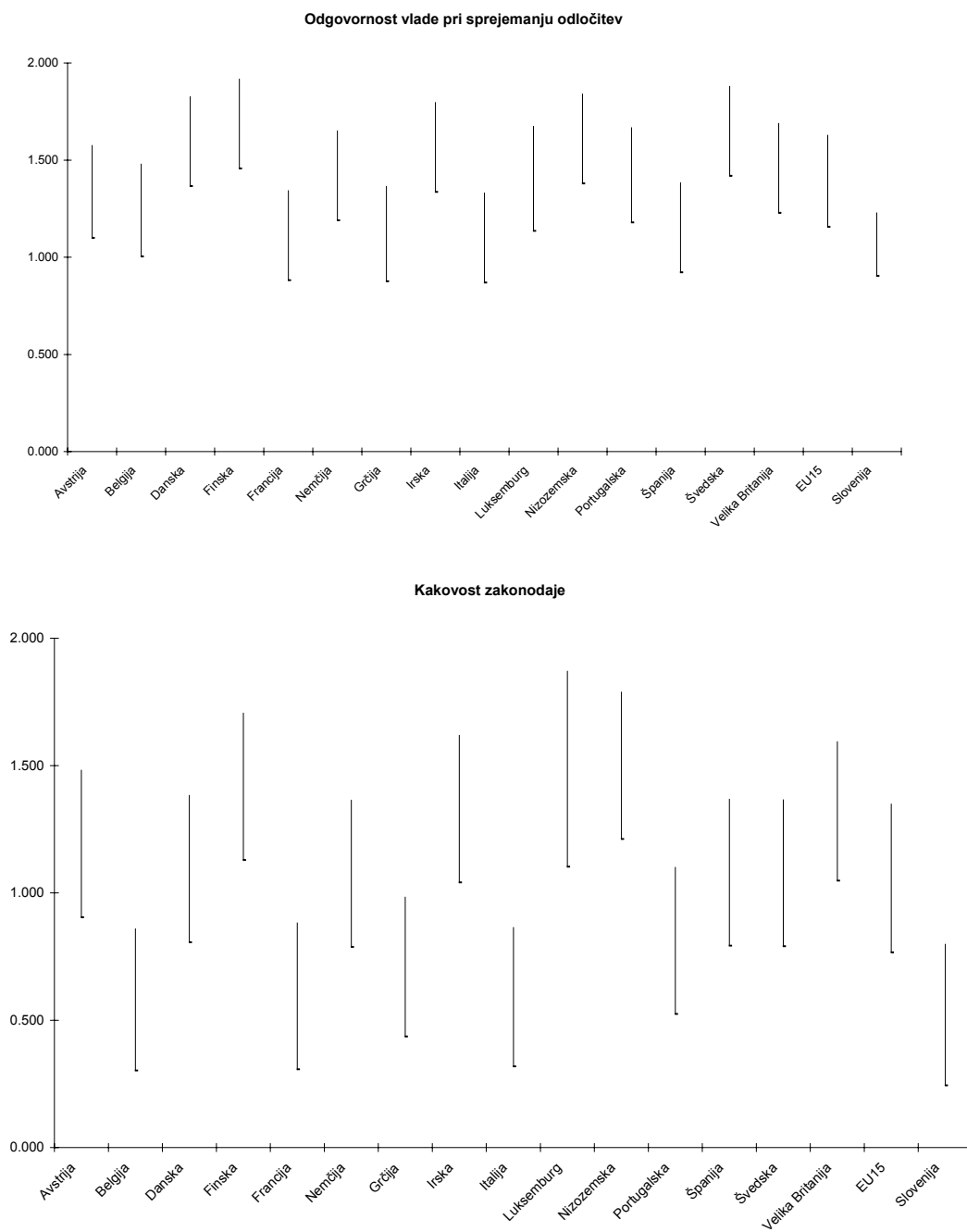
Vir: IMD (2002)

2.6. Strukturna konvergenca

Razvitost države običajno merimo z bruto domačim proizvodom na prebivalca. S tem lahko podcenjujemo ali precenjujemo stopnjo razvoja, ki ga je država dejansko dosegla. Pri tem mislimo predvsem na vzpostavitev ustreznih in učinkovitih institucij, zakonodajnega okvira ter prevzem mednarodno uveljavljenih standardov poslovanja. Realna dohodkovna in strukturna konvergenca sta med sabo močno povezani, strukturno konvergenco in institucionalne reforme pa lahko obravnavamo tudi kot podlago bolj ugodnega poslovnega okolja in učinkovitejše prerasporeditve finančnih sredstev v prihodnosti.

Pri merjenju strukturne konvergenca se srečamo s problemom merjenja le-te, saj ni neposredno merljiva oziroma je ni moč določiti kvantitativno. Uporabimo lahko le rezultate anket, ki so seveda nujno subjektivne. Ena od takšnih raziskav institucionalne urejenosti gospodarstva je anketa Svetovne banke (2001) o kakovosti državne uprave, ki vključuje kazalce odgovornosti vlade pri njenih odločitvah, stopnjo razvitosti pravnega sistema, učinkovitost državne uprave in kakovost pravne ureditve.

Slika 8: Institucionalna razvitost

Opomba: Prikazani so razponi ocen, pridobljenih z anketami, v velikosti dveh standardnih odklonov
 Vir: Svetovna banka (2001)

Rezultati ankete kažejo, da Slovenija pri vseh kazalcih nekoliko zaostaja za povprečjem posameznih držav EU, a je primerljiva z Italijo, Portugalsko in Grčijo, v nekaterih indikatorjih (npr. pri odgovornosti vlade pri sprejemanju odločitev in pri kakovosti pravne ureditve) pa tudi s Francijo in Belgijo.

2.7. Nominalna konvergenca

Kriteriji nominalne konvergenca so razdeljeni na elemente cenovne stabilnosti in elemente fiskalne politike in so natančno opredeljeni z maastrichtskimi kriteriji. Zaradi relativno nizke ravni cen v primerjavi z državami euro območja, ki je predvsem posledica zaostajanja cen nemenjalnega sektorja, lahko v Sloveniji tudi v naslednjih letih pričakujemo hitrejšo rast cen od tiste v EMU. V tem delu želimo bolj kot na izpolnjevanje nominalnih maastrichtskih kriterijev, primerjava je prikazana v Tabeli 8, pokazati na njihovo povezanost z elementi realne konvergenca in opozoriti, da je njihovo hkratno izpolnjevanje zaradi medsebojne povezanosti lahko precej zahteven proces.

Tabela 8: Primerjava izpolnjevanja maastrichtskih kriterijev

MAASTRICHTSKI KRITERIJI	Inflacija (v%) zadnjih 12 mes. (1)	d.r. OM (v %) zadnjih 12 mes. (1)	Deficit (v% BDP) 2002	Javni dolg (v % BDP) 2002
Belgija	1,5	4,92	0,0	105,4
Danska	2,4	5,00	1,9	45,2
Nemčija	1,2	4,73	-3,6	60,8
Grčija	3,5	5,06	-1,2	104,9
Španija	3,2	4,89	-0,1	54,0
Francija	1,9	4,80	-3,1	59,1
Irska	4,7	4,95	-0,1	34,0
Italija	2,5	4,97	-2,3	106,7
Luksemburg	2,2	4,60	2,6	5,7
Nizozemska	3,4	4,82	-1,1	52,6
Avstrija	1,8	4,90	-0,6	67,9
Portugalska	3,6	4,94	-2,7	58,0
Finska	1,5	4,92	4,7	42,7
Švedska	2,1	5,26	1,2	52,4
Velika Britanija	1,6	4,86	-1,4	38,6
EURO področje12	2,2	4,86	-2,2	69,1
Konvergenčni kriterij	2,9	6,86	-3,0	60,0
Grčija (1995)	8,9	23,10	-9,3	109,0
Irska (1993)	1,4	9,90	-2,5	96,0
Portugalska (1993)	6,7	16,50	-6,8	61,0
Španija (1993)	4,6	12,80	-6,7	64,0
<i>Povprečje</i>	5,4	15,60	-6,3	82,0
Slovenija	(2) 7,3	(3) 6,65	-2,5 (2001)	27,5 (2001)

Opombe:

(1) Zadnjih 12 mesecev se nanaša na povprečje podatkov do vključno januarja 2003.

(2) Neharmonizirani indeks CPI.

(3) Za Slovenijo je kot približek za izračun dolgoročne obrestne mere vzeta obveznica RS44 (izdana v novembru 2002).

Upoštevane so kuponke (ali nazivne) obrestne mere in ne donosnost do dospelja, kot zahteva Maastrichtski kriterij.

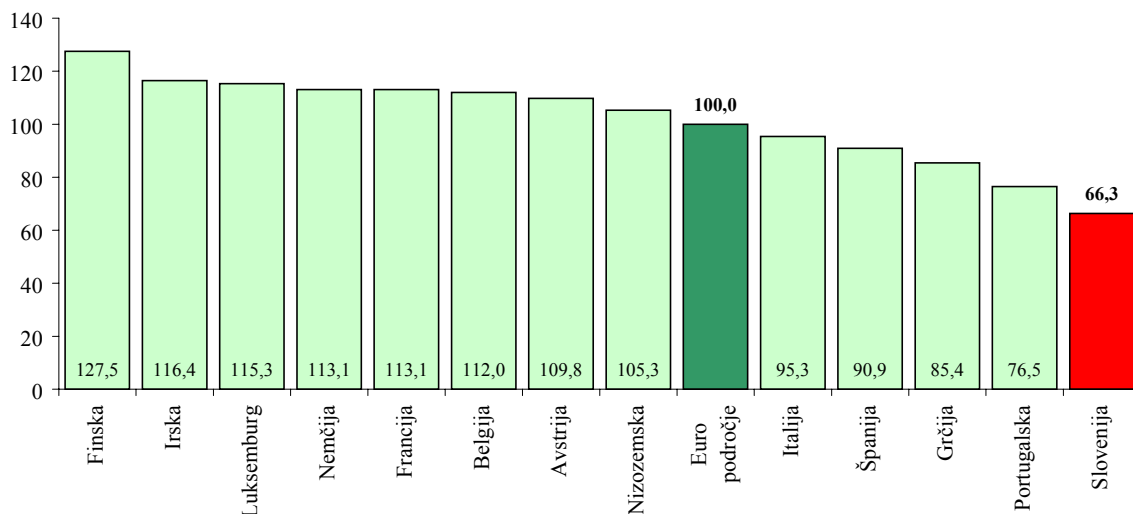
(4) Donosnost do dospelja 10-letne državne obveznice, junij 2002 (ni povprečje 12 mesecev).

Vir: SURS, MF, EUROSTAT, Pre-Accession Economic Programme, Centralne banke.

a) Stopnje rasti cen in raven cen

Slovenija trenutno še ne izpolnjuje kriterija, po katerem lahko stopnja rasti cen presega povprečje treh članic z najnižjimi stopnjami rasti cen za največ 1,5 odstotne točke. Analiza ravni cen pokaže, da predstavlja skupna raven cen v Sloveniji okrog 63% ravni cen v EU15 oziroma približno 66% ravni cen v euro območju, torej zaostaja za ravnijo cen v EU15 za približno 37% oziroma za ravnijo cen v euro območju za okoli 34%.

Slika 9: Raven cen (2001; EMU=100)

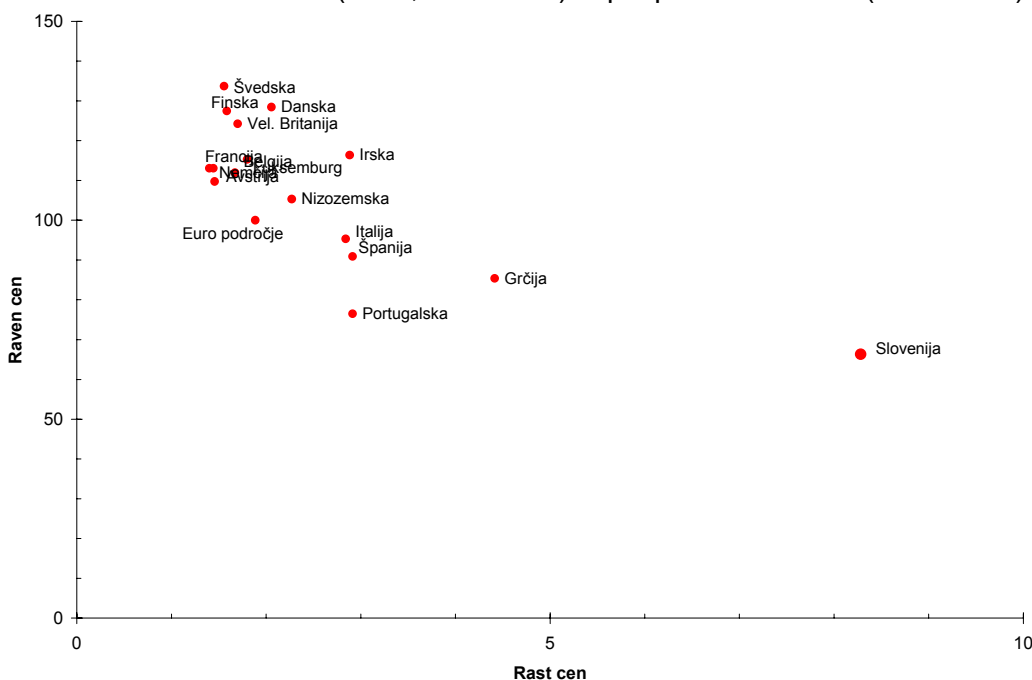

Vir: Eurostat, lastni izračuni

Raven cen primerja vse cene v državi s celotnimi cenami v neki drugi državi. Običajno je raven cen pozitivno povezana s stopnjo razvitosti določene države. S procesom realne konvergence se namreč izenačujejo tudi cene (o ostalih dejavnikih cenovne konvergence glej Deutsche Bank Research Notes, 2002). Velike razlike v ravni cen se tako pojavljajo tudi med državami, ki so že članice EU, saj splošna raven cen na Švedskem za 27% presega povprečje cen v EU15, raven cen na Portugalskem in v Grčiji pa za povprečjem EU15 zaostaja za 31% oziroma 23%.

Izkaže se, da sta rast cen in raven cen negativno povezana, kar pomeni, da rastejo cene hitreje v državah z nižjo ravni cen. S tem se ravni cen med sabo izenačujejo, takšna gibanja pa lahko zaradi še naprej prisotne realne konvergence pričakujemo tudi v bodoče.

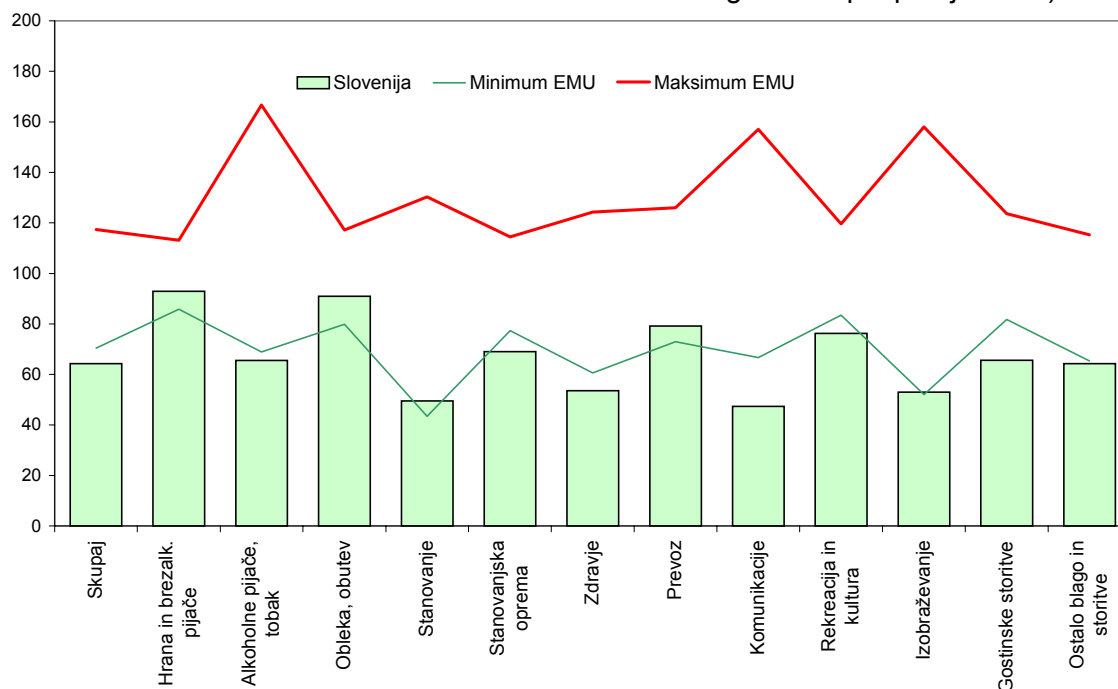
Slika 10: Raven cen (2001; EMU=100) in povprečna rast cen (1996-2001)

Vir: Eurostat, lastni izračuni

Gospodarstvo, in s tem tudi cene, lahko razdelimo na dva sektorja: menjalnega in nemenjalnega. Medtem ko je menjalni sektor izpostavljen tuji konkurenci, je nemenjalni sektor pogosto zaščiten, v njem pa prevladujejo monopolne oziroma oligopolne strukture. Primerjava ravni cen posameznih skupin blaga in storitev pokaže, da je raven cen blaga (približek za cene menjalnega sektorja) v Sloveniji zelo podobna povprečju cen blaga v EMU (hrana in brezalkoholne pijače tako zaostajajo le za 7%), medtem ko so odstopanja pri storitvah (približek za cene nemenjalnega sektorja) precej večja (cene storitev izobraževanja in zdravstvenih storitev tako predstavljajo le dobro polovico ravni cen povprečja v EMU).

Slika 11: Relativne cene po skupinah (2001; EMU=100; črti kažeta minimum in maksimum ravni cen v državah EMU glede na povprečje EMU)

Vir: Eurostat, lastni izračuni

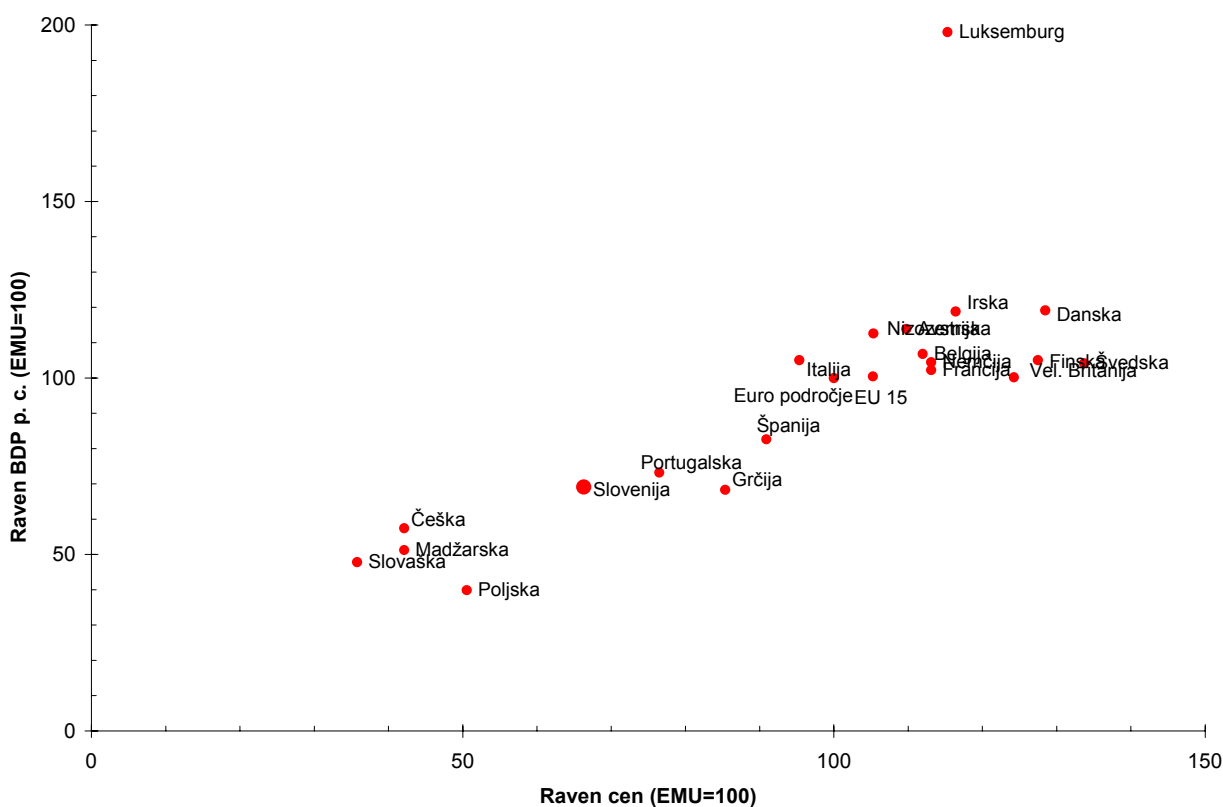
Zaradi velikih razlik med ravnijo cen blaga in storitev so tudi razlike v relativni strukturi cen (odstopanja ravni posameznih cen blaga in storitev od povprečne censke ravni) v Sloveniji večje od povprečja EU, a hkrati primerljive z državami s podobno ravnijo cen kot sta Portugalska in Grčija (Čihak in Holub, 2001). To pomeni, da bodo morale v prihodnosti ob realni konvergenci gospodarstva k povprečju skupnega valutnega področja hitreje rasti cene storitev oziroma cene nemenjalnega dela gospodarstva. Ker bodo cene menjalnega dela gospodarstva, ki že dosegajo skoraj enako raven kot cene v EMU, v skupnem ekonomskem območju rastle s podobnimi stopnjami kot cene v EMU⁴, bo skupna rast cen predvsem zaradi hitrejše rasti cen nemenjalnega sektorja v Sloveniji nujno hitrejša od povprečja EMU. Takšno pozitivno povezanost med ravnijo cen in ravnijo BDP oziroma rastjo cen in rastjo BDP lahko opazujemo v državah članicah EMU že danes.

Pričakujemo lahko, da bodo povečana tržna integracija, izboljšana transparentnost cen in realna konvergenca tudi v prihodnje zmanjševale razlike v ravnih cen (pri tem ni nujno, da

⁴ Neposredno lahko na hitrejšo rast cen menjalnega sektorja kljub enakemu eksogenemu šoku v različnih državah vplivajo razlike v strukturi potrošnje in tržni strukturi gospodarstva, posredno pa lahko nanje vpliva tudi npr. visoka rast nemenjalnih cen.

se splošna raven cen približuje najnižjim cenam, temveč se lahko glede na lastnosti proizvodov zgodi, da se cene v ekonomijah z nizko ravno cen prilagajajo cenam v državah z višjo ravno cen – glej npr. European Commission, 1998). Če se bodo kljub povečani tržni integraciji in realni konvergenci pojavljale večje razlike v inflacijskih stopnjah, bi lahko to povzročilo nesorazmerne spremembe v konkurenčnosti in neravnotežja v posameznih državah. V teh primerih bodo morale za odpravo censkih divergenc ukrepati fiskalna, dohodkovna oziroma strukturna politika, ki so v pristojnosti posamezne države članice skupnega valutnega območja (ECB, 1999).

Slika 12: Raven BDP in raven cen

Vir: Eurostat, lastni izračuni

Glede na majhen delež BDP in prebivalstva v skupnem BDP oziroma prebivalstvu euro območja, bosta utež Slovenije v indeksu cen življenjskih potrebščin (po ocenah okoli 0,3%) in zato tudi prispevek k celotni inflaciji euro območja, zanemarljiva. Če predpostavimo, da bi razlika v inflaciji med Sloveniji in EMU, do katere bi prišlo zaradi realne konvergence (Balassa-Samuelsonov učinek), znašala 1,5 odstotne točke, bi to ob uteži 0,3⁵ na skupno inflacijo v EMU vplivalo z 0,004 odstotne točke.

ECB se pri svojih odločitvah ne bo ozirala na višjo inflacijo v Sloveniji oziroma drugih državah članicah, stroške višje inflacije pa bo moralo nositi gospodarstvo, oziroma predvsem njegov menjalni del. ECB je v svojem dokumentu (ECB, 2002) tudi opozorila, da ne bo dovoljevala izjem ob sprejemanju novih članic, če bo njihova inflacija odstopala od postavljene v maastrichtskih kriterijih. Ta namreč že vključuje možnost višje inflacije v državah kandidatkah za članstvo zaradi hitrejše gospodarske rasti in hitrejše rasti

⁵ Predpostavka o velikosti uteži temelji na ocenjenem deležu BDP in števila prebivalstva v razširjeni EMU.

produktivnosti (1,5 odstotne točke nad rastjo cen v treh državah z najnižjo stopnjo rasti cen v euro območju).

Slovenija bi po naših ocenah glede na zatečeno raven cen potrebovala 13 let, da bi dohitela povprečno raven cen euro področja, oziroma okoli 32 let, da dohiti povprečno raven cen v EU15⁶.

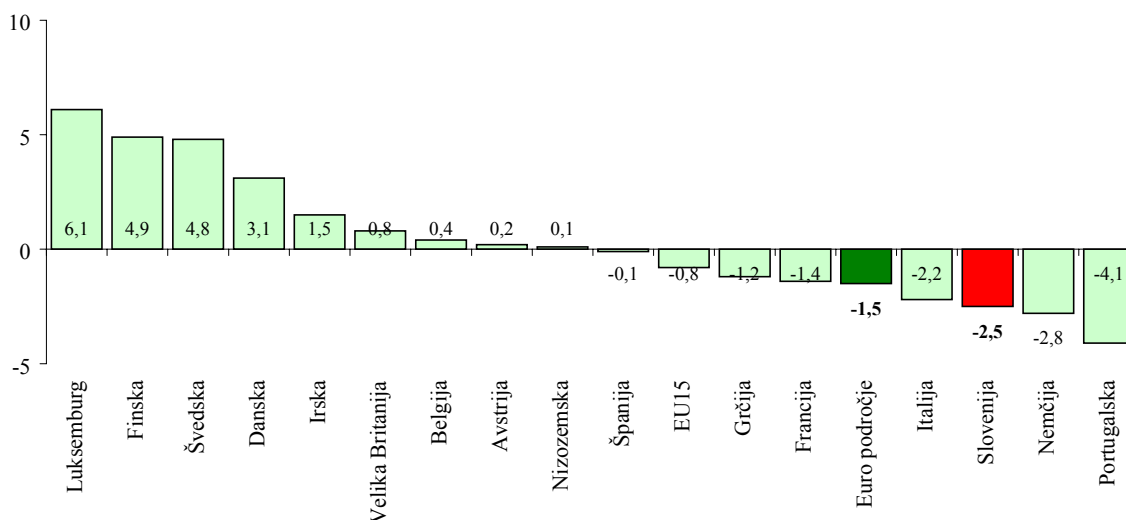
b) Obrestne mere

Maastrichtski kriteriji določajo, da lahko dolgoročne obrestne mere odstopajo od povprečja treh držav EU z najnižjimi stopnjami rasti cen za dve odstotni točki. Višina obrestne mere kaže na zaupanje investitorjev v finančne instrumente in hkrati odraža njihova inflacijska pričakovanja. Izbor referenčne obrestne mere državnih obveznic je v državah s plitkim trgom državnih vrednostnih papirjev precej težaven. Obstaja namreč velika verjetnost, da obrestne mere zaradi relativno majhnih obsegov primarnih izdaj in posledično nizkega volumna tržne kapitalizacije ne odražajo vedno pravega zaupanja oziroma pričakovanj investitorjev. Višina obrestnih mer državnih vrednostnih papirjev se lahko zaradi približevanja datuma vstopa v evropske integracije in s tem povezane povečane kredibilnosti še precej spreminja oziroma lahko postane precej volatilna, čeprav je pričakovati njihovo zniževanje. Kot je razvidno iz tabele 8, bi Slovenija po kriterijih iz začetka leta 2003 izpolnjevala maastrichtski kriterij višine dolgoročnih obrestnih mer.

c) Fiskalni kriteriji

Delovanje nacionalnih fiskalnih politik, ki lahko omejujejo ali odpravljajo posledice asimetričnih šokov, je v EMU omejeno s fiskalnimi kriteriji, ki se nanašajo na obseg proračunskega primanjkljaja in javnega dolga (izvajanje Pakta o rasti in stabilnosti). Stanje javnih financ v Sloveniji sicer ustreza maastrichtskim kriterijem, kljub temu pa je predvsem gibanje proračunskega primanjkljaja po ESA95 metodologiji v zadnjih letih zelo blizu meje 3%.

Slika 13: Proračunski saldo (v % BDP)

Vir: Eurostat, lastni izračuni

⁶ Izračuni so bili narejeni pod predpostavko, da rast cen v Sloveniji prehitava povprečno rast cen v EMU/EU15 za 1,5 odstotne točke na leto.

Kljub približevanju proračunskega primanjkljaja meji, določeni v maastrichtskih kriterijih, projekcije⁷ za naslednja leta kažejo, da se bo delež proračunskega primanjkljaja v BDP v Sloveniji zniževal. Tako raven prihodkov kot odhodkov proračuna sta pod povprečjem EU oziroma EMU in sta na ustrezni ravni, če ju primerjamo s podobno razvitimi državami članicami EU. Tudi stanje javnega dolga je še precej pod mejo 60% BDP, ob upoštevanju projekcij o zniževanju proračunskega primanjkljaja oziroma postopnemu prehodu v območje presežkov, pa je mogoče pričakovati le manjše poslabšanje tega indikatorja stanja javnih financ.

Tabela 9: Javni dolg (v % BDP)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Euro področje	60,0	65,5	68,2	73,0	74,5	74,3	73,5	71,9	69,4	69,2
EU 15	66,2	70,6	72,5	71,0	68,8	67,7	63,8	63,1
Belgija	132,5	138,2	135,9	134,0	130,2	124,8	119,2	114,9	109,2	107,6
Danska	66,3	78,0	73,5	69,3	65,1	61,2	56,2	52,7	46,8	44,7
Nemčija	42,9	46,9	49,3	57,0	59,8	61,0	60,9	61,2	60,2	59,5
Grčija	87,8	110,1	107,9	108,7	111,3	108,2	105,8	105,1	106,2	107,0
Španija	46,8	58,4	61,1	63,9	68,1	66,6	64,6	63,1	60,5	57,1
Francija	39,6	45,3	48,4	54,6	57,1	59,3	59,5	58,5	57,3	57,3
Irska	100,1	96,2	90,4	82,7	74,1	65,0	55,2	49,7	39,1	36,4
Italija	107,7	118,1	123,8	123,2	122,1	120,2	116,3	114,5	110,5	109,8
Luksemburg	4,7	5,7	5,4	5,6	6,2	6,1	6,3	6,0	5,6	5,6
Nizozemska	77,8	79,0	76,3	77,2	75,2	69,9	66,8	63,1	55,8	52,8
Avstrija	57,2	61,8	64,7	69,2	69,1	64,7	63,9	64,9	63,6	63,2
Portugalska	54,4	59,1	62,1	64,3	62,9	59,1	55,0	54,4	53,3	55,5
Finska	40,6	56,0	58,0	57,2	57,1	54,1	48,8	46,8	44,0	43,4
Švedska	76,2	76,2	76,0	73,1	70,5	65,0	55,3	56,6
Vel. Britanija	39,2	45,4	48,5	51,8	52,3	50,8	47,7	45,1	42,1	39,1
Slovenija	25,1	26,4	27,6	27,5

Vir: Eurostat, lastni izračuni

3. GLAVNE UGOTOVITVE

Osnovni namen analize je bil pregled ekonomskih kriterijev, ki določajo težavnost prehoda v skupno valutno območje in obstoj v njem brez velikih stroškov. Ugotovimo lahko, da Slovenija že sedaj tvori optimalno valutno področje z EMU. Kot majhno in odprto gospodarstvo z raznoliko proizvodno strukturo, ki je podobna povprečju držav EMU ter visoko povezanostjo poslovnih ciklov z državami euro območja, ki je podkrepljena z relativno visoko mobilnostjo proizvodnih faktorjev, bo Slovenija nedvomno uživala neto koristi vstopa v skupno valutno območje. To s pomočjo podobnih indikatorjev, kot smo jih uporabili v naši analizi, potrjujejo tudi primerjalne študije koristi in stroškov tranzicijskih držav ob vstopu v EMU (npr. Schweickert, 2001).

Tako dejavniki nominalne, realne kot tudi strukturne konvergence kažejo, da Slovenija nima očitnejših težav pri približevanju skupnemu valutnemu območju. Pri tem je še posebej pomembna ugotovitev, da sta nominalna in realna konvergenca v Sloveniji relativno

⁷ Pre-accession economic programme (2002).

usklajeni in da se na poti v EMU ne ustvarjajo dodatna makroekonomska neravnotežja. Prav relativno uravnotežena konvergenca na nominalnem in realnem področju bo zagotovila, da bodo neto koristi vstopa v EMU večje, kot bi bile v primeru bolj trdega pristanka v enotnem valutnem območju.

Kljub temu lahko ugotovimo, da obstaja še nekaj rezerv v dinamiki reform na področju strukturne konvergenca. Ekonomska politika bi morala čimprej izvesti reforme, ki bi odpravljale monopole in oligopole ter spodbujale konkurenčnost v gospodarstvu. Prav strukturna politika bo morala poleg dohodkovne in fiskalne politike zagotoviti odzivanje na morebitne asimetrične šoke ob odsotnosti samostojne denarne politike v enotnem valutnem območju.

LITERATURA:

Čihak M., Holub T. (2001), *Convergence of Relative Prices and Inflation in Central and Eastern Europe*. IMF Working Paper WP/01/124

Bayoumi, T., Prasad, E. (1997), *Currency Unions, Economic Fluctuations, and Adjustment: Some New Empirical Evidence*. IMF Staff Papers Vol 44, No. 1, March

Boone, L., Maurel, M. (1998), *Economic Convergence of CEECs with EU*. CEPR Discussion Paper No. 2018

Caporale, G.M. (1993), *Is Europe an optimum currency area? Symmetric versus asymmetric shocks in the EC*. National Institute Economic Review. NIESR. May

Cezes, S. (2002), *Do labour market institutions matter in transition market economies? An analysis of labour market flexibility in the late nineties*. Discussion paper DP 140/2002, International institute for labour studies Geneva

Deutsche Bank Research (2002), *Monetary policy aspects of the enlargement of the euro area*. Working paper series, No. 4, August

European Central Bank (1999), *Inflation differentials in a monetary union*. ECB Monthly Bulletin, October, str. 35-44

- European Central Bank (2000), *The Eurosystem and the EU Enlargement Process*. ECB Monthly Bulletin, February
- European Central Bank (2002), *The Eurosystem and the Accession Process – Position Paper*, December
- European Commission (1990), *One Market, One Money*. European Economy No. 44, October
- European Commission (1999), *Car prices in the European Union on 1 November 1998 – differences decrease sharply*. DN: IP/99/60
- European Commission (2001), *Real convergence in candidate countries – past performance and scenarios in the Pre-accession economic programmes*. ECFIN/708/01-EN. November
- Feldman, R. et al (1998), *Impact of EMU on Selected Non-European Union Countries*. Occasional Paper No. 174. IMF, Washington DC
- Fidrmuc (2001), *The endogeneity of Optimum Currency Area, Intraindustry Trade and EMU Enlargement*. BOFIT Discussion Papers No.8, Bank of Finland
- Frenkel M., Nickel C., Schmidt G. (1999), *Some Shocking Aspects of EMU Enlargement*. Deutsche Bank Research Note RN-99-4
- Frenkel M., Nickel C. (2002), *How Symmetric are the Shocks and the Shock Adjustment Dynamics Between the Euro Area and Central and Eastern European Countries?* IMF Working Paper 02/222
- Froot, K. A., Rogoff, K. (1991), *The EMS, the EMU and the Transition to a Common Currency*. NBER Macroeconomics Annual
- Gros, D. (2000), *EMU, The Euro and Enlargement*. V: Pelkmans, J., Gros, D., Nunez Ferrer, J.: *Economic Aspects of the European Union's Eastern Enlargement*. WRR Scientific council for government policy: Working document No. 109. September. Den Hague
- Institute for International Management Development (2002), *World Competitiveness Yearbook 2002*, Lausanne
- Korhonen I. (2001), *Some empirical tests on the integration of economic activity between the Euro area and the accession countries*. BOFIT Discussion Papers No.9, Bank of Finland
- Korhonen I., Fidrmuc J. (2001), *Similarity of Supply and Demand Shocks between the Euro Area and the Accession Countries*. Focus on Transition 2. Oesterreichische Nationalbank
- Krueger A.B. (2000), *From Bismarck to Maastricht: The March to European Union and Labor Compact*. Working Paper 7456. NBER
- Martin, C., Velazquez, F., Funck, B. (2001), *European Integration and Income Integration*. World Bank Technical Paper No. 514. World Bank
- Padoa-Schioppa, T. (2002), *Trajectories towards the euro and the role of ERM II*. Govor na konferenci »Structural challenges and the search for an adequate policy in the EU and in central and eastern Europe«. Dunaj, 4. november
- Pre-accession economic programme – update (2002)*, Republic of Slovenia, Avgust
- Schweickert, R. (2001), *Assesing the Advantages of EMU-Enlargement for the EU and the Accession Countries: A Comparative Indicator Approach*. Kiel Institute of World Economics Working Paper No. 1080. October
- Sinn, H.W., Reutter, M. (2001), *The Minimum Inflation Rate for Euroland*. NBER Working Paper 8085. January
- Svetovna banka (2002), *Governance indicators 2001*, razpoložljivo na <http://www.worldbank.org/wbi/governance/govdata2001.htm>
- World Economic Outlook (2000), *Accession of Transition Countries to the European Union: Prospects and Pressures*. Chapter IV, October, IMF